

**גברים (חדשים) מלמדים נערים (ישנים):
דילמות בחינוך נערים לשוויון מגדרי בתיכונים בישראל
במסגרת תוכנית ההתערבות נוער. מוביל. שינוי.**

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"
מאת:
ירון שוורץ

היחידה ללימודים בין-תחומיים
התוכנית ללימודי מגדר

הוגש לסנאט של אוניברסיטת בר-אילן

עבודה זו נעשתה בהדרכתם של ד"ר דני קפלן ופרופסור טובה הרטמן
מהיחידה ללימודים בין תחומיים, התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר אילן

תקציר

מחקר זה בוחן דילמות של "גברים חדשים" אשר עבדו כמנחים בתוכנית ההתערבות נ.מ.ש לנערים ומבקש להאיר בכך את מורכבות תהליך השיווק וההטמעה של עמדות גבריות-אקטיביסטיות. תוכנית נ.מ.ש. (נוער מוביל שינוי) פעלה בין השנים 2001-2011 באופן אקסטר-קוריקולרי בכיתות נבחרות, בבתי ספר תיכוניים בישראל והועברה בנפרד לנערים ולנערות. מטרת תוכנית נ.מ.ש. לנערים הייתה לחנך לגבריות חדשה, שוויון בין המינים ומגדר. בעוד שהיבטים רבים בנוגע למגדר ופמיניזם נחקרו בישראל, המחקר הביקורתי על גברים וגבריות נמצא בראשיתו, והתמקד עד כה בהקשרים שונים של השירות הצבאי, אך לא ביחס למתרחש במערכת החינוך. בהקשר זה, המחקר הנוכחי הוא ייחודי משום שהוא מתאר את החוויה הסובייקטיבית של מנחים אשר הורו לנערים גבריות בעזרת תכנים שעוסקים במגדר.

התפיסה הרווחת כיום היא, כי תופעת הגבריות החדשה נוצרה בתגובה לדיון המתקיים מזה כמה עשורים בין הגבריות המסורתית לפמיניזם וכי תחת הגדרה זו מתקיימות על רצף עמדות שתומכות בפמיניזם לצד עמדות שמתנגדות לו. לכן, עבודה זו שואלת האם אנשים שמוזהים עצמם כגברים חדשים מכוננים שיח משנה מגדר או שיח משמר מגדר, וכיצד הם מבצעים בחירה זו לאור ההצלבה בין תפיסות של גבריות מסורתית לבין הבנתם את הקריאה הפמיניסטית לשוויון. מכיוון שמנחי תוכנית נ.מ.ש. נבחרו להורות תכנים מגדריים לנערים בתיכוניים, העבודה מתמקדת בדילמות התיאורטיות והאמפיריות, בסתירות ובחוסר הבהירות לגבי עמדותיהם ביחס לנושאים אלה. מתוך ניתוח האידיאולוגיות המגדריות של המנחים והפרקטיקות הפדגוגיות בהן הם השתמשו בכיתות, נלמדת מורכבות תהליך השיווק וההטמעה של עמדות גבריות אקטיביסטיות. בערת תובנות המחקר יהיה ניתן לנתח במחקרי המשך, מפגשי אקטיביזם גברי מול קהל, לא רק של נערים, אלא של גברים בכלל.

מחקרי גבריות טוענים, כי לאור שינויים חברתיים, כלכליים, גלובליים וגאופוליטיים שהובילה התנועה הפמיניסטית, חווים גברים מזה כחמישים שנה משבר שבא לידי ביטוי בין היתר במעורבות גוברת באירועי אלימות, ובביטויי אגרסיביות ותחרותיות שמטרתם להדגיש את גבריותם ושונותם מנשים. הגבריות החדשה היא שם השיח הפופולארי שניתן לתופעה אותה מכנה המחקר "גבריות בשינוי", המצביעה על תגובה למשבר הגבריות בדמות ניסיונות לתת לגיטימציה למופעי גבריות אלטרנטיביים. מחקרי מגדר וחינוך זיהו באופן דומה משבר שהתפתח בקרב נערים מתבגרים, והצביעו על כך שהעלייה החדה במקרי האלימות העצמית, הפיזית והמינית כמו גם הירידה ביכולותיהם האקדמיות, נוצרו עקב הניסיונות להתאים עצמם לאידיאלים של גבריות מסורתית-נורמטיבית.

מתוך רצון להתמודד עם המשבר שחווים נערים, הופעלו במדינות שונות תוכניות התערבות כדוגמת תוכנית נ.מ.ש., שעסקו בביקורת על הגבריות המסורתית-נורמטיבית וביקשו להנחיל אידיאולוגיות גבריות חדשות, המאמצות את הרעיון של שוויון מגדרי. תוכניות אלה ביקשו לא רק לספק ידע, אלא גם להפגיש את הנערים עם מודלים חיוביים לחיקוי. כלומר, גברים הרואים עצמם כמחויבים לאידיאלים הללו.

כדי לעמוד על החוויה הסובייקטיבית של הנחיית נערים בתוכנית נ.מ.ש., המחקר הנוכחי מתבסס בעיקר על ראיונות עומק מובנים למחצה עם גברים ישראלים שהיוו את מערך המנחים של התוכנית ועבדו בה לפחות שנתיים ברציפות. כמו כן בוצעו ראיונות עם אנשי ונשות המערך הארגוני של התוכנית, לצד תצפיות בפעילות של המנחים בכיתות ובהשתלמויות מגדר שהשתתפו בהם.

הראיונות נותחו בשיטת מחקר איכותנית-נרטיבית בדגש על שתי גישות ספציפיות: האחת לקוחה ממחקרי חינוך ומכונה "סיפורים קטנים" (Small Stories) ונועדה לניתוח התנסויות ייחודיות וספציפיות בתוכניות התערבות (Olson & Craig, 2009). הגישה השנייה יוצאת ממחקרי גבריות ומכונה "שיתוף שדות"

(Co-fielding) ומטרתה להבחין במופעים של גבריות מסורתית במסגרת מרחבי פעולה פמיניסטיים שגברים שותפים להם (Egeberg-Holmgren, 2011).

שאלת המחקר המרכזית של עבודה זו מבקשת לבחון מה היו הדילמות עימן התמודדו גברים שהנחו את תוכנית נ.מ.ש. לנערים ומה ניתן ללמוד מדילמות אלה על מורכבות תהליך השיווק וההטמעה של עמדות גבריות אקטיביסטיות.

המחקר מגלה כי התקיים פעך בין האידיאולוגיה של תוכנית ההתערבות נ.מ.ש., שמטרתה הייתה לחשוף נערים לתכנים של גבריות חדשה, שיוויון בין המינים ומגדר, לבין הפרקטיקה של הוראת התוכנית על ידי המנחים. את הפעך הזה אני מסביר במחקר באמצעות ההבחנה בין שני סוגים של אקטיביזם גברי: התרפויטי והפרו-פמיניסטי. האקטיביזם התרפויטי מבקש להחזיר לגברים את יכולת הביטוי הרגשי שנשללה מהם לאור האידיאלים של הגבריות המסורתית-נורמטיבית, תוך כדי שימור העמדה אשר תומכת באפליה בין גברים ונשים בחברה. האקטיביזם הפרו-פמיניסטי לעומת זאת מתמקד בשיתופי פעולה עם נשים לטובת שינוי יחסי הכוח עד ליצירת שיוויון מגדרי מלא. אך בעוד שהאידיאולוגיה המקורית של תוכנית נ.מ.ש. דגלה באקטיביזם פרו-פמיניסטי, בפרקטיקה, המודל לחיקוי שייצגו המנחים היה קרוב יותר לאקטיביזם התרפויטי. המנחים נמנעו מלהביע עמדות רדיקאליות בנוגע לנושאי הליבה המגדריים כי חששו שיפגע מעמדם כמודלים לחיקוי. במקום זאת הם עסקו בפרקטיקות של חשיפה רגשית לצד הזדהות עקבית עם תפיסות של גבריות מסורתית-נורמטיבית באמצעות ייצוג פלואידי של גבריות. בעשותם כך, ה"גבריות החדשה" שייצגו המנחים כמודלים לחיקוי נתפסה כלגיטימית בעיני הנערים ולא נדחתה על-ידם.

לפיכך, טענתי המרכזית בהקשר זה היא כי במקרה של תוכנית נ.מ.ש., שיווק והטמעת אידאולוגיות של אקטיביזם גברי חייבו הזדהות עם תפיסות גבריות נורמטיביות, תוך ויתור על עמדות פרו-פמיניסטיות אשר היו עלולות לפגום ביחסים בין המנחים למונחים ובהאמה להרחיקם מהאפשרות להירתם לשיח הרצוי. לכן המחקר מציע את המסקנה לפיה כאשר גברים מעוניינים להורות, לשווק או להטמיע בקרב קהל גברי עמדות של גבריות אלטרנטיבית לזו של הגבריות בעלת המעמד ההגמוני הם מבצעים התאמה אסטרטגית של המסרים המועברים לקהל באופן שמוביל לויתור אידאולוגי. החידוש שמוסיף המחקר הנוכחי הוא כי ויתור זה נעשה בשל החשש של אותם גברים, כי אם יחשפו את עמדתם האמיתית הם לא יוכלו לשמש כמודלים לחיקוי עבור גברים ונערים אחרים. חידוש זה יוכל לסייע בעתיד בניחות ניסיונות נוספים של שיווק תפיסות של גבריות בשינוי בפני קהל גברי.